

ՀՏԴ

Հոգեբանություն, Մանկավարժություն

ՀՈԻՋԱԿԱՆ ԻՆՏԵԼԵԿՏԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ԿՐՏՄԵՐ ԴՊՈՐԱՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴԱՄԱԳՐՔԵՐՈՒՄ

Գ. Հայրապետյան

XX դ. 90-ական թթ. ամերիկյան հոգեբանության մեջ ի հայտ է եկել հուզական ինտելեկտը: Ջոն Մեյերը և Պիտեր Սելովենը¹ առաջինն են տվել այդ հասկացության գիտական սահմանումը և բազմակողմանի հետազոտել հուզական ինտելեկտի առաջին մոդելը: Նրանք սահմանել են հուզական ինտելեկտը՝ որպես մի կառույց, որը ներառում է սեփական կարողությունը և այլոց զգացմունքներն ու հույզերը ստուգելը, դրանք տարբերելը և օգտագործել այդ տեղեկատվությունը մտածողության և գործունեության ուղղորդման համար: Այն իր մեջ ներառում է չորս բաղադրիչ՝

1. հույզերի ընկալումը և արտահայտումը
2. հույզերի օգտագործումը մտածողության մեջ
3. հույզերը հասկանալը
4. զգացմունքները կառավարելը

Այդ բաղադրիչները կազմակերպվում են մի հիերարխիայում և հետևողականորեն զարգանում են օնտոգենետիկ: Նման բարդ նրկայթի, ինչպիսին հուզական ինտելեկտն է, հաջող ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ է օգտագործել համակարգված մոտեցում: Դրանում կարող է օգնել անհատականության անբաժանելի թնորեման, որը մշակել է Վ.Ս. Մերիլինոմը: Նա կատարել է հետևյալ ուսումնասիրությունները 51 բուհական ուսանողների հետ: Յուրաքանչյուր խմբի մասնակիցների տրված են տարբեր ուղղվածություններ. մի խմբի մասնակիցները պետք է գովազդեին իրենց տրված խմիչքը՝ հաշվի առնելով, որ այդ խմիչքն ընդհանրապես համով չէր (հյութը շատ աղի էր), մյուսները գովազդում էին սովորական հյութ: Տեսագրությունը կատարվել է անհատապես: Ջայնագրության ներկայացումից հետո (խաբուսիկ ու արժանահավատ) առաջադրվել է մասնակիցներին ուսումնասիրել հետազոտությունները, ընդ որում, մի խմբի անդամները վեր են լուծել մյուս խմբի անդամների վարքագիծը. փորձը գնահատվել է 5-ի սանդղակի վրա (1-5), այնուհետև յուրաքանչյուր փորձարկվող անձ, որը հրահանգով խաբել է, հաշվարկվել է միջին բալով: Այսպիսով, ըստ հաշվարկների պարզվել է ցուցադրողի խաբվածությունը կամ խաբելու կարողությունը: Ուսումնասիրության նրկորդ փուլում առաջարկվել է շարքը ավելացնել հոգեբանական մեթոդով՝ բացահայտելով սոցիալական ինտելեկտը: Տվյալները մշակվել են մաթեմատիկական վիճակագրական

¹ Salovey, P., Mayer, J. D. Emotional intelligence / P Salovey, J. D. Mayer // Imagination, Cognition, and Personality. – 1990. – V. 9. – P. 185–211.

մեթոդներով: Արդյունքում բացահայտվել են խաբելու, սոցիալական դիրքորոշումների և սոցիալական ինտելեկտի¹ ունակությունները:

Ռուսաստանում ավելի հաջող ուսումնասիրությամբ հաղես է եկել Լյուսինի հուզական ինտելեկտը², որը սահմանում է հուզական ինտելեկտը որպես «կարողություն հասկանալու իրենց և ուրիշի հույզերը և դրանց կառավարումը»: Ուսումնասիրությունն անց է կացվել համալսարանի և քոլեջի հետևյալ մասնագիտությամբ ուսանողների հետ՝ «Իրավագիտություն», «Պատմություն», «Տնտեսագիտություն»: Ուսումնասիրվողները բաժանվել են երկու խմբի՝ բարձր և ցածր, ներանձնային և միջանձնային հուզական ինտելեկտի: Բարձր ներանձնային և միջանձնային հուզական ինտելեկտի խմբում գրանցվել է 44 ուսանող, իսկ ցածրում՝ 60: Արդյունքները վեր են լուծվել Վ. Վ. Բոյկոյի մեթոդիկայով: Բարձր ցուցանիշներով ուսանողների խմբում միջանձնային և ներանձնային հուզական ինտելեկտի արդյունքներն ավելի բարձր են: Դա բնորոշ է հուզական բարձր ինտելեկտով մարդկանց, ովքեր հակված են հաջողությամբ գործել ընկերոջ ինֆորմացիայի բացակայությամբ, կարող են նախատեսել գործընկերոջ գործունեությունը, նրանք չեն շտապում խուսափել անձնական շփումներից, կարողանում են ստեղծել անկեղծության, վստահության մթնոլորտ: Այդպիսի մարդիկ ավելի հեշտ են գործում նոր սոցիալական հարաբերություններում, ավելի իմպուլսիվ են շփման մեջ:

Հուզական կուլտուրան մարդու ընդհանուր կուլտուրայի չափորոշիչներից մեկն է: Անձի զարգացման համար հույզերն ունեն նույնպիսի նշանակություն, ինչպիսին ինտելեկտը, միտքը, խոսքը և այլ կատեգորիաներ: Հույզերի արտահայտման կուլտուրայում իր արտացոլումն է գտնում անձի լեզվական – խոսքային կապը շրջակա միջավայրի հետ: Ըստ այդմ, թե՛ ինչպես է մարդն արտահայտում իր հուզական վիճակը, ինչպիսի հուզական միջոցներ է օգտագործում, կարելի է պատկերացում կազմել նրա դաստիարակվածության և հոգևոր որակների զարգացածության աստիճանի մասին:

¹ Мерлин, В. С. Личность как предмет психологического исследования: Уч. пособие к спецкурсу / В. С. Мерлин. – Пермь: ПГПИ, 1989. – 79 с.

Мерлин, В. С. Структура личности: характер, способности, самосознание / В. С.

Мерлин: – Уч. пособие к спецкурсу. – Пермь: ПГПИ, 1990. – 110 с.

Мерлин, В. С. Психология индивидуальности: Избр. псих. Труды / В. С. Мерлин. – Ин-т практич. психологии; Воронеж: НПО МОДЭК, 1996. – 446 с.

² Люсин, Д. В. Современные представления об **эмоциональном интеллекте** / Д. В. Люсин // Социальный **интеллект**: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – С. 29 – 36.

Люсин, Д. В. Новая методика для измерения **эмоционального интеллекта**: опросник ЭмИн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006 – № 4 – С. 3 – 22

Հուգական կուլտուրայի բաղադրիչներից է **հուգական ինտելեկտը**: Այն խթանում է մարդու անձնական հաջողությունը, ինչպես մասնագիտական գործունեության մեջ, այնպես էլ և շրջակա միջավայրի հետ հարաբերություններում, ընտանիքում և առօրյայում մարդկանց հետ շփման մեջ: »Հուգական ինտելեկտ« տերմինը (թեորեմա) նկարագրում է մարդու հնարավորությունների մի ամբողջ շարք՝ բնավորություն, տակտ, զգացմունքայնություն, մարդկայնություն, այն, ինչ Գյոթեն ավանել է »սրտի կրթվածություն«, սրտակցություն: Էմոցիոնալ ինտելեկտը կամ էմոցիոնալ հնարավորությունները կարելի է բնորոշել որպես ինքնազգացման ֆունդամենտալ կարողություն: Այն արտահայտվում է ուրիշների նկատմամբ ցավակցության ունակություն, հարգանքի և ուշադրության, ինքնակարգապահության և պատասխանատվության զգացման մեջ: Յուրաքանչյուր մարդ բնության կողմից օժտված է հուգական հնարավորություններով: Բայց երբեմն նրանք մնում են թերգարգացած: Հույզերի լեզուն ի հայտ է գալիս խոսքի առաջացումից շատ առաջ: Փոքրիկը ժպտում է մեծահասակի ժպիտին, քնքուշ վերաբերմունքին և լաց է լինում, երբ մեծահասակը ունքերը կիսում է կամ փոքրիկի հետ խոսում է կոպիտ ձայնով: Մայրն ի ր երեխայի հուգական ազդակներից շատ լավ գիտի, թե ինչպես և ինչ է զգում իր երեխան: Բայց մի՞շտ են արդյոք մեծահասակը և երեխան (5-6 տարեկան) հասկանում, թե ինչ է կատարվում իրենց հետ: Արևելյան իմաստությունն ասում է. «Չկա մեկը քեզ ավելի մոտ, քան ինքդ», «Քո ամենամոտ մարդը դու ես», իսկ եթե դու ինքդ քեզ չես ճանաչում, ինչպե՞ս կարող ես ճանաչել ուրիշներին:

Հուգական ինտելեկտն անհրաժեշտ է զարգացնել, կատարելագործել, որպեսզի հետագայում մարդը կարողանա ինքնավերագտնել, ինքնահաստատվել շրջապատող իրականության մեջ: Այդ խնդրի իրականացման մեջ մեծ ներդրում ունեն մայրենի լեզվի դասերը: Մայրենի լեզու ասելով՝ հասկանում ենք հայոց լեզվի ժամերը և մայրենիի ընթերցանությունը: Այն նյութը, որն առաջադրվում է գրքի հեղինակների կողմից՝ ըստ դասընթացների (գանկացած ուսումնամեթոդական կոմպլեքս), կարելի է օգտագործել կրտսեր դպրոցականների հուգական ինտելեկտի զարգացման համար:

Վերլուծելով Պատվական Խաչատրյանի »Ծառի խնդրանքը« բանաստեղծության հատվածները՝ ընտրենք այնպիսի բառեր, որոնք կօգնեն մեզ արտահայտելու մեր հույզերը՝ ուրախություն, զայրույթ, սեր, հիացմունք, վախ, երջանկություն:

Մի՛ կոտրատիր իմ ճյուղերը,
Որդիներն են նրանք իմ *հեղ*,
Ես այնպես եմ *սիրում* նրանց,
Ինչպես մայրդ սիրում է քեզ:

Տերև անգամ եթե պոկես

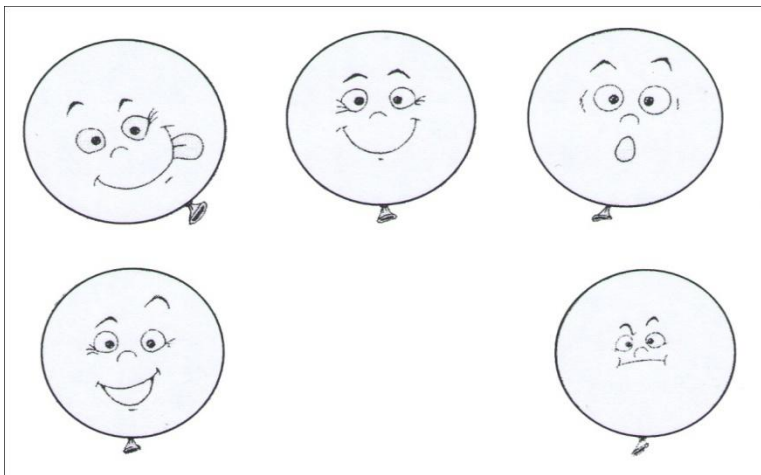
Սիրտս *ցավից կնդկտա*,
Թե որ դու ինձ չպահպանես,
Պատրաստի ծառ քեզ ո՞վ կտա:

Հայերենի առածներն ու ասացվածքները ևս աշակերտի հուզական ինտելեկտի զարգացման աղբյուրն են: Հայոց լեզվի մեջ ներառելով այդ բանահյուսական ձևերը որոշակի թեմատիկայով ուսուցիչը հարստացնում է սովորողների բառապաշարը դարձվածքներով՝ աշակերտի խոսքը դարձնելով առավել արտահայտիչ: Կան դարձվածքներ, որոնցում գործում են այս կամ այն զգացմունքները: Աշակերտներին ծրարի մեջ տրված են քարտեր, որոնցում գրված են հույզեր: Այդ նույն ծրարում կան թերթիկներ, որոնցում գրված են դարձվածքներ: Նրանց բաշխում են դարձվածքներն՝ ըստ իրենց պատկանող հույզերի խմբերի:

Հույզեր – ուրախություն, երջանկություն, հիացում, ծաղրանք, զայրույթ, ամաչկոտություն, սարսափ, վիշտ, զարմանք, մեղքի զգացում, գոհացում, զգվանք:

Դարձվածքներ - Աչքից կրկա թափել - զայրույթ:
Այրված սրտին մխիթարանք - գոհացում
Ահ ու դողի մեջ ընկնել – սարսափ
Աշխարհն իրենը լինել – ուրախանալ:
Բերանը բաց մնալ - զարմանալ

Նկարել դարձվածքները. «Աշխարհն իրենը լինել», «զայրույթից պայթել», «վախից դողալ», «թթու դեմք ընդունել», «հոգու հետ խաղալ»:

Ավարտին հասցնել դարձվածքները: Տրված են քարտեր: Քարտերի մի մասում գրված է ասացվածքի սկիզբը, մյուսում ավարտը:

Մի՛ շտապիր խոսքով, այլ շտապի՛ր գործով:

Ինքը նեղն ընկիր, բայց ընկերոջդ փրկիր:

Ուզում ես լավ ընկեր ունենալ, ինքդ լավ ընկեր եղիր:

Ավարտին հասցրու ասացվածքը և բացատրիր, թե ինչ ես հասկանում:

Հագուստի նորն է լավ, ընկերոջը՝ հինը - հարգանք, սեր, ընկերություն:

Նախ առուն թռի, հետո քեզ գովիր – պարծենկոտություն, վատախոսություն

Օտար երկիրը հայրենիք չի դառնա - կարոտ, հայրենասիրություն, պանդխտություն:

Դատարկ տակառը բարձր ձայն է հանում – անիմաստություն, անգրագիտություն:

Մայրենի լեզվի դասերը մեծ դեր ունեն երեխայի հուզական ինտելիգենտի ձևավորման և զարգացման մեջ: Յուրաքանչյուր գեղարվեստական ստեղծագործություն ազդում է կարդացողի հուզական վիճակի վրա՝ ներսում կուտակելով դրական և բացասական հույզերի լիցքեր: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչն ունի հնարավորություն՝ անդրադառնալու սովորողների զգացմունքներին, զարգացնելու նրանց մեջ ցավակցելու կարողությունը, գնահատական տալու այս կամ այն հերոսի արարքներին: Մանկավարժի օգնությամբ աշակերտը գրական հերոսներին համեմատում է իր, իր ընկերների և շրջապատի մարդկանց հետ: Այսպես, կարդալով և վերլուծելով Զորայր Խալափյանի «Ծաղկուն պարտեզ» պատմվածքը՝ ուսուցիչը ոչ միայն ուշադրություն է դարձնում, թե ինչ արարք է գործել գլխավոր հերոսը (ճիշտ է վարվել, թե սխալ), այլ նրան, թե ինչպիսի հույզեր է ապրել պատմվածքի ամբողջ ընթացքի ժամանակ, ինչ է փոխվել նրա մեջ, ով է օգնել նրան դրանում:

• զգացում – պետք է ազնիվ լինել, արդար լինել, հոգիդ լցվի բարությամբ

• դաստիարակել «ուրիշի ունեցածի վրա աչք մի դիր», «պետք չէ դատապարտել ուրիշին, իր կամքը ուրիշին պարտադրել» առաձնելով:

Հրաշալի է ասել Վ.Ա. Սուխոմլինսկին «Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին» գրքում. «Եթե բարի հույզերը չեն դաստիարակվել մանկական տարիքում, ապա երբեք չեն դաստիարակվի, որովհետև դա իրոք մարդկային է, որը հաստատվում է հոգու միաժամանակ առաջին և ամենակարևոր ճշմարտության ճանաչման, միաժամանակ ապրումներ ունենալու և վշտակցման՝ մայրենի լեզվով հնչող նուրբ երանգների հետ»:

Развитие эмоционального интеллекта

в учебниках младших классов

Г. Айрапетян

Резюме

Одна из составляющих эмоциональной культуры - эмоциональный интеллект.

Эмоциональный интеллект формулируется как умение понимать свои и чужие эмоции и управление ими. Эмоциональный интеллект необходимо

развивать и совершенствовать, чтобы человек мог самоутвердиться в окружающей его действительности. В реализации этой задачи большой вклад имеют уроки родного языка, которые способствуют развитию эмоционального интеллекта у школьников младших классов.

The Development of the Emotional Intellect in the Textbook for Junior Pupils

G. Hayrapetyan

Summary

One of the components of the emotional culture is the emotional intellect. It is defined as an ability to understand your and other people's emotions and control them. One should develop and improve one's emotional intellect in order to assert oneself in the surrounding reality. Native Language lessons play a great role in the accomplishment of this task and contribute to the development of the emotional intellect of the juniors.

Գրականություն

1. Д. В. Люсин, Современные представления об **эмоциональном интеллекте** / Д. В. Люсин // Социальный **интеллект**: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – С. 29 – 36.
2. Д. В. Люсин, Новая методика для измерения **эмоционального интеллекта**: опросник ЭМИн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006 – № 4 – С. 3 – 22
3. В. С. Мерлин, Личность как предмет психологического исследования: Уч. пособие к спецкурсу / В. С. Мерлин. – Пермь: ПГПИ, 1989. – 79 с.
4. В. С. Мерлин, Структура личности: характер, способности, самосознание/ В. С. Мерлин: – Уч. пособие к спецкурсу. – Пермь: ПГПИ, 1990. – 110 с.
5. В. С. Мерлин, Психология индивидуальности: Избр. псих. Труды / В. С. Мерлин. – Ин-т практич. психологии; Воронеж: НПО МОДЭК, 1996. – 446 с.
6. Р. Д. Робертс, Эмоциональный **интеллект**: проблемы теории, измерения и применения на практике / Р. Д Робертс, Дж. Мэттьюс, М. Зайднер, Д. В. Люсин.// Психология. Журнал высшей школы экономики. – 2004. – Т.1, №4. - С. 3-27.
7. P.Salovey , J. D. Mayer, Emotional intelligence / P Salovey, J. D. Mayer // Imagination, Cognition, and Personality. – 1990. – V. 9. – P. 185–211.
8. Դավիթ Գյուրջինյան, Նարինե Հերերյան, Մայրենի լեզու, 4-րդ դասարան:
9. Վ.Ա.Սուխոմլինսկի, Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին, «Լույս» հրատարակչություն Երևան 1977: